

שתי פרשיות משלימות זו את זו

פרשת הורג נפש בשגגה כתובה בתורה בשתי פרשיות, בפי מסעי (במדבר פרק ל"ה) ובפרי שופטים (דברים פרק י"ט), אך השינויים שביניהן מלמדים כי פרשה פרשה ונושאה. הפרשה הראשונה עניינה הישיבה בעיר מקלט¹, לעומת הפרשה השנייה, שם לא נזכרת המילה "מקלט" (בהטיות שונות) אף פעם אחת. הגלות למקלט היא משום שני עניינים. א) לפוטרו מעונש, היינו שאמרו בגמי (מכות ב, ע"ב): "דליהוי להו כפרה". ב) להצילו מגואל הדם, כי בשביל כפרתו סגי בגלות בלבד. אמנם כדי להצילו מגואל הדם, ביוצא מעיר מקלטו, עליו לשבת בעיר מקלטו עד מות הכהן הגדול². כך מורים הפסוקים: "הצילו העדה את הרצח מיד גואל הדם והשיבו אותו העדה אל עיר מקלטו אשר נס שמה וגו' כי בעיר מקלטו ישב עד מות הכהן הגדול" וגוי (פי מסעי, ל"ה, כה, כח).

לפיכך מזהיר הכתוב (שם שם, לב): "ולא תקחו כופר לנוס (לנס) אל עיר מקלטו לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן", כי סד"א דכיוון שהגלות כבר כיפרה על חטאו, וזכה ל"שחרור מוקדם" בגין תשלום הכופר, ומעתה אין ביד גואל הדם להורגו, קמ"ל דעליו לשבת בעיר מקלטו עד מות הכהן הגדול³.

מכיוון שעיקרה של הפרשה היא כפרתו של ההורג בשגגה, לכן לאורך כל הפרשה מקביל הכתוב את דינו של הרוצח במזיד לרוצח בשגגה (כאשר שניהם מכונים "רוצח"!). וכך בתחילת הפרשה מתוארים חמישה מעשים, המעידים על כוונת רצח, לעומת שלושה מעשים שחזקתם שנעשה בשגגה.

כמו כן בחתימת הפרשה הזהיר הכתוב בלשון זהה - "ולא תקחו כופר" - הן לגבי רוצח במזיד, שאין לפדותו מגזר דין מוות ע"י תשלום כופר, והן הרוצח בשגגה שאין בכופר כדי "לשוב לשבת בארץ", בטרם מות הכהן הגדול.

מנגד, הפרשה השנייה (בפי שופטים) עניינה במנוסת ההורג בשגגה לעיר מקלטו, כדי להצילו מיד גואל הדם, הרודף אחריו להורגו⁴. כדי לשמור על חייו

1. המילה "מקלט" בהטיות שונות מופיעה עשר פעמים בפרשה. "בעל הטורים" מציין כי "מקלטו" כתוב הי פעמים בפרשה, רמו שתקלט הנפש שיש לה הי שמות.

2. "כלי חמדה" פרי מסעי אות ג'. ראה מכות יא, ע"ב "מידי גלות מכפרא, מיתת כהן הוא דמכפרא", ובריטב"א: "פירוש, לאו דגלות לא מכפרא כלל, דוודאי בכל מקום הגלות מכפרת, ולא לחנם אמרה תורה שיהיה לכאן, אלא לומר דגלות לא מכפרא ליה להחזירו לפטרו מגואל הדם, ומיתת כ"ג הוא דעבדא כפרה לחודא.

3. ראה פי הרמב"ן.

4. וכך גם בפי משפטים (כ"א, ג) נזכרת המנוסה בלבד: "יושמתו לך מקום אשר ינוס שמה".

"אשר ינוס שמה וחיו" (דברים י"ט, ד). "הוא ינוס אל אחת הערים האלה וחיו" (שם שם, ה) עלינו להקל על הגעתו לעיר מקלטו. לפיכך נצטוונו "תכין לך הדרך" (שם, שם ג) פירש"י: "'מקלט', 'מקלט' היכי כתוב על פרשת דרכים". וכן ההוראה "ושלשת את גבול ארצך" (שם) תכליתה לקצר את דרך המנוסה, משום החשש: "והשיגו כי ירבה הדרך" (שם שם, ו).

מעתה מובן מה שלא נזכר בפרשה זו מות הכהן הגדול, וכן דינו של הרוצח במזיד, שהרי, כאמור, עניינה של הפרשה מנוסתו של ההורג בשגגה, לעומת הפרשה הראשונה שב"מסעי", שנושאה ישיבתו בתוך עיר מקלטו, כפרתה ואורך זמנה. כמו כן, אין מקום בפרשה זו לאזכור תשלום, הכופר, כי במנוסתו קא עסקינן ולא ביציאתו ממקלטו.

משמעו של "מכה נפש"

"וכי יהיה לאיש שונא לרעהו וארב לו וקם עליו והכהו נפש ומת ונס אל אחת הערים האלה" (דברים י"ט, יא).

צריך ביאור מה שהוסיף הכתוב "ומת", הלא "מכה נפש" משמעו הכאת מוות, כמו שנאמר (ויקרא כ"ד, יז) "ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת". וכך פירש"י (בראשית ל"ז, כא): "לא נכנו נפש. מכה נפש זו היא מיתה".

וניל ד"מכה נפש" אין פירושו בכל מקום באופן מוחלט מכת מוות, אלא אם כן מוכח כך, אם מן ההקשר ואם באופן אחר.

מן ההקשר כיצד? היינו מה שפירש"י "מכת נפש זו היא מיתה", שהרי האחים אמרו (שם שם, כ) "לכו ונהרגו", ועל כך אמר ראובן "לא נכנו נפש", ש"מ ד"מכת נפש" האמור כאן זו היא מיתה.

ובדרך זו מתפרשים, דברי המכילתא בפי משפטים (פרשה ד'): "מכה איש ומת מות יומת" (כ"א, יב): למה נאמר, לפי שנאמר "ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת", שומעני אפילו סטרו סטירה. ת"ל מכה איש ומת, מגיד שאינו חייב עד שתצא כל נפשו".

מוכח מכאן כי "יכה כל נפש" כשלעצמו אין במשמעו הכאת מוות, אך מאחר שנאמר "מכה איש ומת", חוזרת ומתפרשת הכאת נפש, במובן הכאה שיש בה מיתה⁵.

5. בזה מתיישב מה שתמה בסי' "באר בשדה" על מה שפירש"י "מכת נפש זו היא מיתה", "הרי בפי משפטים (פרק כ"א, יב) בפי מכה איש ומת כתב וז"ל ילפי שנאמר (ויקרא כ"ד, יז) ואיש כי יכה כל נפש אדם, שומע אני הכאה בלא מיתה, אי לאו קרא אחרינא דמכה איש ומת, ותירץ דהכא מריבויא ב"נפש" דייק רש"י שזוהי הכאת נפש, דהיינו הכאה שיש בה הוצאת נפש. ואולם למשנית לא צריך להכי, כי הכא ההקשר מוכיח שהכוונה למכת מיתה.

והנה בחיי הר"ן לסנהדרין (פד, ע"ב ד"ה ש"מ) הקשה עמ"ש שם: "ש"מ כל היכא דאיכא הכאה סתם [ומכה אביו ואמו] לאו מיתה היא", וז"ל: "ואיית והא כתיב 'ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת', וההיא הכאה ודאי הכאה דמיתה היא. י"ל דההיא לאו הכאה סתם היא, דכיון דכתיב 'נפש', הכאה של מיתה משמע או הכאה שיש בה חבורה כשיש לדרוש ליה באביו, שהוא נהרג על חבורה בלא מיתה, עכ"ל. ואולם, לפי המכילתא אלמלא הכתוב "מכה איש ומת", היינו באמת מפרשים הפסוק "כי יכה כל נפש אדם". כהכאה בלא מיתה.

מענה מתיישב שפיר מה שנוסף בפסוקנו "והכהו נפש ומת", שאלמלא נאמר "ומת", היינו מפרשים "והכהו נפש", (בדומה למכה אביו) כמכה שיש בה חבורה, ונפש אף מקצת נפש (ראה סנהדרין עח, ע"א), משום חומר המעשה שנעשה מתוך שנאה והכנה ("ישונא לרעהו וארב לו"), קמ"ל "ומת", שאין דינו חמור יותר מכל רוצח במזיד.